
La mort de Martí l'Humà a la llum del llibre de Clavaria de la Ciutat de Barcelona del 1410

Patricia Santacruz*

S'ha parlat molt sobre la mort del rei Martí l'Humà i, sobretot, de les conseqüències que la seva defunció va comportar a nivell polític al perir sense un hereu directe¹, però, poc o gens s'ha preocupat la historiografia per conèixer com es van desenvolupar les jornades posteriors i, en particular, els preparatius de les seves exèquies a la capital de la Corona. Per ser justos, a la documentació que s'acostuma a consultar no hi ha pràcticament referències sobre aquest assumpte, i, en alguns casos, no s'ha conservat el volum corresponent a l'any 1410.

És el cas del *Llibre de les Solemnitats*, on es recopilen les anotacions dels esdeveniments de gran rellevància, ja que, malauradament, el primer tom, on hi constaven els funerals de Pere el Cerimoniós, Joan I Martí l'Humà, s'ha perdut, i amb ell, tota aquella informació relativa a la ritualització de les exèquies². Tampoc es conserva el registre de 1410 dels llibres de comptes de la sagristia de la catedral de Barcelona, tan útils per reconstruir els responsos de personatges públics a la ciutat comtal³. El *Manual de Novells Ardits* o dietari del Consell de Cent fa una minsa referència a l'expiració del monarca a finals de maig, el seu enterrament temporal a la catedral el dia 18 de juny i la missa realitzada en el seu honor el dia 28 del mateix mes⁴. D'altra banda, la documentació conservada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó no sembla aportar gaire més informació respecte a aquest tema. Una excepció la trobem en la publicació sobre el funeral de la reina Maria de Luna, on Stefano Maria Cingolani exposa la troballa de certs registres de comptes de l'Arxiu⁵. Aquestes referències aporten algunes pistes sobre l'embalsament del cos del rei, els rituals durant la vetlla –sobretot pel que fa a les misses– i sobre el cadafal del monument reial on reposaria el difunt. Finalment, també caldria esmentar les sessions del Parlament, on trobem les súpliques que realitzà Margarida de Prades per aconseguir la concessió dels seus drets com a vídua del rei⁶. Amb aquest requeriment, sabem que els béns de la casa reial –principalment llibres i joies– van ser empenyorats pels marmessors del rei per sufragar els deutes i les exèquies reials, ja que les arques de

*Universitat de Barcelona.

¹ La bibliografia sobre l'Interregne i el Compromís de Casp és molt extensa, però, en canvi, a part del debat generat al voltant del que va passar durant les últimes hores de vida del rei i de breus referències a com va morir, trobem poc interès en conèixer què va succeir durant els dies posteriors a la seva defunció o quins moviments va fer la ciutat per mostrar el seu dol i lleialtat cap el monarca.

² Tal i com assenyala Francesca ESPAÑOL, «El córrer les armes». Un aparte caballeresco en las exequias medievales hispanas», *Anuario de Estudios Medievales*, 37 (2007), p. 878.

³ Com al treball de Teresa VINYOLES, «La mort i enterrament a Barcelona del Cardenal de Tolosa (1417)», a *Jornades sobre el Cisma d'Occident a Catalunya*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1986, pp. 283-296.

⁴ *Manual de Novells Ardits Manual apellat Dietari del Antich Consell Barceloní (DACB)*, Ajuntament de Barcelona, 1892, vol. I, p. 167.

⁵ Stefano Maria CINGOLANI, «La Reina María y los funerales de su madre Brianda d'Agout, condesa de Luna, en Zaragoza (1399-1401)», *Aragón en la Edad Media*, 24 (2013), pp. 71-90.

⁶ Actes del Parlament de Catalunya publicades a *Colección de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, I, 1856, p. 290.

la monarquia estaven buides; en conseqüència, Margarida no va poder gaudir del llegat que li havia atorgat el seu marit en un codicil pocs dies abans de morir⁷.

No obstant, resta per analitzar un tipus de font, ignorada a causa de la seva singular natura: el llibre de Clavaria del Consell de Cent del segon semestre de 1410 o, dit d'una altra manera, el llibre de comptes de la ciutat de Barcelona, i en particular, les despeses que es realitzaren durant aquell període, tant les ordinàries com les extraordinàries. A partir de les anotacions, i parant atenció a altres estudis generals sobre els preparatius que es dugueren a terme a la mort dels monarques, podem albirar, en la mesura del possible, quin impacte va tenir el decés d'aquest rei a la ciutat de Barcelona durant els primers mesos de l'Interregne. Per tant, aquest volum es pot considerar un recurs inèdit que completa tota aquella bibliografia que, per un costat, ens parla de la vida del monarca, i per l'altra, analitza directament les greus conseqüències d'una defunció reial sense descendència. D'aquesta manera, és possible reconstruir elements que han passat desapercibuts en aquest transcendent episodi històric, com les exèquies o la realització material del Parlament català a Barcelona.

Aquest registre de comptabilitat està format per dues parts, diferenciades entre elles però alhora molt connectades, ja que el Consell no podria haver portat a terme moltes de les seves actuacions ordinàries com són les obres i l'abastiment de forment, i molt menys les extraordinàries com en el nostre cas, l'aniversari de la mort del monarca i la convocatòria del Parlament català, sense la recaptació de numerari. Tanmateix, si bé les rebudes –i en particular els censals– són un aspecte molt important i interessant d'estudi, el què ens interessava principalment eren les despeses, per poder aclarir com es podia haver vist afectada la ciutat i quin paper va jugar en la preparació del funeral de Martí l'Humà i en la posterior reunió del Parlament al municipi barceloní.

L'anàlisi econòmica d'aquest manuscrit ens dona una petita idea del que va suposar l'esdeveniment tràgic de la mort del rei Martí: de les 24.994 lliures que es fan de despeses durant aquell semestre, al voltant d'unes 2000 lliures serviren per costejar els preparatius, materials, seguretat i salaris extres relacionats amb el funeral i el Parlament esdevinguts a Barcelona. És a dir, el 8% de la despesa global del Consell es destinà exclusivament a aquests pagaments excepcionals. És fa palès, doncs, que la mort del rei i les conseqüents activitats al voltant d'aquest fet comportaren una càrrega suplementària a l'erari públic.

La mort del rei Martí i les exèquies

Pel que fa l'anàlisi de l'impacte de la mort del monarca a la ciutat, hem de tenir en compte que la defunció de personatges importants afectava la vida quotidiana dels habitants dels municipis, ja que cessaven les activitats diàries mentre duraven les exhibicions públiques de dol, que culminaven amb una convocatòria per la celebració del funeral. Els habitants es reunien, llavors, per realitzar solemnes processons que acabaven en exèquies a l'església més rellevant de la ciutat. Trobem, doncs, que per les seves conseqüències a nivell social, la mort reial era un dels esdeveniments més significatius de la vida de les poblacions baixmedievales. Aquesta cerimònia es portava a terme a partir d'unes fórmules particulars consolidades en el temps i que es reproduïen a tot el territori, afermant els lligams entre

⁷ Fèlix DURAN I CAÑAMERAS, *Margarida de Prades*, Barcelona, Porcar, 1956, p. 36.

els municipis i, en el nostre cas, la figura monàrquica. En aquest sentit, els continguts dels rituals van més enllà de la religiositat, tot i que aquesta és el fil conductor⁸.

Quan hi havia un vincle entre la ciutat i el rei, com en el cas de Barcelona, la defunció, i fins i tot la previsió d'aquest esdeveniment, es vigilaven amb molt d'interès, sobretot si prenem en consideració els efectes que es podien ocasionar. Per tant, era usual que al territori on es trobava el rei s'efectués la sol·licitud per la intervenció divina a favor del personatge a través de pregàries i processons religioses. D'altra banda, la notícia de la malaltia o pèssima salut del monarca s'anava transmetent en forma de rumors entre la població. D'aquesta manera, és possible que aquest tipus de notícies circuïssin per Barcelona dies o fins i tot, setmanes abans de la mort de Martí l'Humà, tal i com veiem en la informació que ens aporta el nostre manuscrit sobre un peller anomenat Pochasanch. Aquest va vendre una gran quantitat de tela de terliç de color negre per fer els vestits de dol consellers a un preu força elevat, potser havent-se proveït prèviament després d'escoltar els rumors que, com apuntàvem, probablement s'havien escampat per la ciutat sobre el delicat estat de salut del rei. Hem de tenir en compte que el terliç era un teixit força difícil d'aconseguir, i que principalment servia per fer les robes de dol de les autoritats, i ell n'havia aconseguit 221 canes, és a dir, més de 300 metres de tela⁹.

Quan la mort no apareixia de forma natural sinó que esdevenia de manera inesperada¹⁰, no hi havia rumors previs, però si sospites i temors posteriors, a més de precipitar les activitats cerimonials, sobretot incrementant les missatgeries entre localitats per difondre les notícies gràcies a una eficient xarxa de comunicació. D'aquesta manera, la transmissió oficial de la notícia era essencial per dur a terme les cerimònies fúnebres corresponents, i en aquest sentit, Barcelona assumia sovint, la prerrogativa d'informar del decés, tot i que, també se'n encarregaven els membres de la cort, el canceller o el governador general, provocant, en ocasions, l'arribada de notificacions paral·leles dels consellers barcelonins i les altres autoritats públiques. En la mort de Martí l'Humà, «s'envià a Francesch Burguès qui per part de la dit Ciutat, anà ensempts ab lo honrat en Ramon Çavall qui anà per lo General de Cathalunya al Compte de Urgell qui era en Aragó»¹¹. Quan ja s'havia oficialitzat la defunció, s'iniciaven els procediments per realitzar el funeral i la resta de cerimònies¹².

A nivell de la població, la tràgica notícia se seguia de les expressions del sentiment de dol i la realització dels actes rituals de forma col·lectiva i participativa. Les ciutats i viles reials, a més, tocaven a sometent per a què els habitants deixessin les seves respectives activitats i sortissin al carrer a compartir el dolor i les mostres de fidelitat al monarca, trencant així, amb la quotidianitat. Precisament això darrer, suposava l'aturada de botigues i obradors, usualment durant les jornades de dol –uns tres dies- o, com a mínim, durant els jorns en que es duguessin a terme els rituals públics. A més, tampoc es podien fer ostensibles senyals d'alegria ni practicar balls o jocs, qüestions llargament disposades a les ordenances municipals¹³.

El conjunt d'actes rituals que es portaven a terme per les exèquies del difunt es justificaven pel fet d'atorgar un servei al senyor per part dels seus súbdits en base del sistema religiós de l'època. El monarca, doncs, podia arribar a la glòria més ràpidament gràcies a les pregàries de la població, que alhora feia palès el vincle existent amb el rei,

⁸ Flocel SABATÉ I CURULL, *Cerimònies fúnebres i poder municipal a la Catalunya baixmedieval*, Barcelona, Dalmau, 2003, pp. 5-6.

⁹ AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), *Clavaria*, 1B.XI-34, f.122.r.

¹⁰ Com la de Joan I al bosc de Foixà el 1396.

¹¹ *DACB*, vol. I, p. 167.

¹² SABATÉ, *Cerimònies fúnebres...*, pp. 9-16.

¹³ *Ibid.*, pp.15-16.

demostrant-li la seva fidelitat. A més, la representació mortuòria com si el cos fos present al mateix temps a diferents indrets del territori, ens ajuda a albirar la conformació dels fonaments humans i regionals del poder monàrquic. Tot i així, no hem d'oblidar que si aquestes cerimònies es realitzaven no era per manament reial, sinó perquè les organitzava el municipi, encarregant-se de pagar l'últim adéu al monarca¹⁴.

Més enllà d'aquestes circumstàncies, el cas de Barcelona té certes singularitats, degudes al fet de tractar-se de la capital del país. La consolidació total, al segle XIV, de les relacions entre els membres de la cancelleria reial i els familiars del monarca amb el Consell de Cent, feia que la ciutat mantingués una posició preferent, primer en oferir serveis per pal·liar la malaltia del sobirà¹⁵, i després, en organitzar l'enterrament de les despulles del rei. Les autoritats municipals conduïen les celebracions, mentre el cos del monarca era embalsamat i exposat en un cadafal, amb els draps d'or i la lluminària convenient¹⁶.

Un altre aspecte molt important és que hi havia un desdoblament dels actes fúnebres a Barcelona: trobem un primer ritus funerari pagat íntegrament pels marmessors de la Cancelleria Reial, cerimònia que convocava el veguer, convidant als càrrecs de la cort i oficials reials locals i regionals, a més de ciutadans il·lustres, i un determinat nombre de nobles i eclesiàstics. Com hem vist abans, durant els preparatius, la reina vídua es va trobar amb les arques reials buides i va haver de contemplar com els marmessors del sobirà empenyoraven les joies i els llibres de la monarquia per cobrir les despeses del funeral del seu marit¹⁷. Des del primer moment, però, el govern local, aportà la ubicació de l'esdeveniment –exercint el seu paper preminent sobre la resta de poblacions del reialenc– i el seu ajut en el sentit organitzatiu i els preparatius materials. En aquest primer monument funerari eren presents només els escuts reials a la roba i a la lluminària preparada.

Uns dies després, la ciutat ja era a punt per dur a terme la seva pròpia celebració mortuòria: Barcelona instituïa l'*universari*, expressant així la seva lleialtat cap al monarca, amb un segon monument i cerimònia pagades pel Consell de Cent, on, òbviament, hi eren presents els escuts representatius del municipi.

Així doncs, el rei Martí I morí el dissabte 31 de maig, el dimecres 18 de juny es portà a terme la cerimònia de les autoritats reials i, finalment, el dia 28 de juny es realitzà el funeral de la ciutat. Les referències que trobem en el llibre de Clavaria ens parlen de les despeses en missatgeries, teles i lluminària. Una de les fórmules d'expressió del dol més rellevants la trobem a través de la simbologia visual, amb l'ús de les teles negres com a principal distintiu. És el cas de la roba, sobretot si parlem de les autoritats públiques, ja que aquestes adoptaven un codi molt clar de vestimenta, portant gramalles i caperons negres, que contrastaven amb els vestits de vius colors que duïen en temps de joia¹⁸. Val a dir, però, que les grans mortaldats del període obligaven a portar vestits de dol massa freqüentment i, en conseqüència, el govern municipal havia prohibit vestir de negre i colors de dol si no es tractava de la mort d'un familiar directe, ja que durant alguns períodes, gairebé tothom tenia algun parent o amic difunt i la ciutat arribava a semblar que estava de dol contínuament¹⁹. Com apunta Sabaté:

¹⁴ *Ibid.*, pp.69-72.

¹⁵ FLOCEL SABATÉ I CURULL, *Lo senyor Rei és mort! Actitud i cerimònies dels municipis catalans baixmedievals davant la mort del monarca*, Lleida, Universitat de Lleida, 1994, p.174.

¹⁶ *Ibid.*, p. 176.

¹⁷ DURAN I CAÑAMERAS, *Margarida de Prades...*, p.36.

¹⁸ SABATÉ, *Cerimònies fúnebres...*, pp.17-18.

¹⁹ TERESA VINYOLES, *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*, Barcelona, Dalmau, 1985, p.38.

L'aparent contradicció es resol situant l'expressió del dol reial per damunt de la corresponent a les altres defuncions²⁰.

Quan es tracta del funeral del monarca, al igual que en moltes altres poblacions, el cost dels vestits dels personatges públics més rellevants corria a càrrec de la ciutat de Barcelona, «per vestir los dits Consellers e certs prohoms e oficials de la Ciutat de saques»²¹. En el cas que ens ocupa, ens consta que també pagava les teles per a auxiliars d'aquests personatges, com ara els escuders²², a més dels teixits destinats al «capell ardent»²³. Les màximes autoritats es reunien per decidir les robes de dol que s'havien de posar i el número de jornades que les havien de portar. D'aquesta manera, el municipi comprava les teles que li calen i contractava a diversos sastres que treballaven entre un i tres dies per tenir enllestits els vestits pels magistrats i persones distingides²⁴.

Una dada molt significativa és el fet que, un cop acabada la cerimònia mortuòria, el dol encara era portat per les autoritats públiques durant un període variable de temps, ja que el dolor per la defunció del monarca anava més enllà de les disposicions ordinàries sobre els dols populars i havia de tenir una major durada. Un cop finalitzades les exèquies, es feia un canvi d'indumentària, que continuava essent negra però que podia variar pel que fa al tipus i la qualitat del teixit²⁵. Sembla que d'un primer període utilitzant la tela de terliç, passaven a la molt rústica llana de bruneta, però amb les peces de roba folrades amb un teixit més suau i car. Els consellers enviats com a missatgers, no obstant, no varen gaudir de tanta fortuna, ja que havien de projectar certa imatge a l'exterior i, en conseqüència, havien de continuar portant la tela d'una qualitat prou inferior -i sense folrar²⁶- com per poder transmetre de forma evident, el rigorós dol que sentia la ciutat per la mort del seu rei. A més, l'escrivà dels racionals, Bernat Safont, per ordre dels consellers, també encarregà a Pere Bonet dues cobertes de «atsembles» –animal de càrrega- vermelles. A cada coberta hi havien d'anar gravats «V grans senyals de la dita Ciutat ab alguns fullatges», mostrant, de manera inequívoca, que els missatgers provenien de la capital catalana²⁷.

Altres teixits adquirits pel Consell amb motiu de les exèquies van ser els que s'utilitzaren per construir el monument pel funeral. No trobem pagaments per les fustes ni pel cadafal, cosa que fa pensar que es va reutilitzar l'estructura del monument reial previ a la cerimònia municipal. Per tant, es canvien les teles del monument ja existent: el perpunter Anthoni Olzina fou l'ecarregat d'«orlar, cusir e forrar II draps d'or imperials, la I^a ab lo camper blau e l'altre ab lo camper vermell que los dits honorables Consellers en nom de la dita Ciutat, donaren a la sepultura del cors del senyor Rey en Martí [...] segons en semblants actes és acostumat»²⁸. Addicionalment, els consellers l'encomanaren fer 28 senyals de la ciutat a les vores d'aquestes dues teles, amb 600 panys d'or petit i 400 d'argent, a més de 4 peces de terçanell negra per combinar-hi. S'hi afegí tela vermella i negra per folrar els draps i fer el «sobraçel del capell ardent», on s'hi incorporaren els senyals fets amb tela daurada i platejada i, almenys, amb una part també pintada de color blau²⁹.

²⁰ SABATÉ, *Lo senyor Rei...*, p.48.

²¹ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.122r.

²² AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.122v, 123v, 126r i 132r.

²³ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.124v.

²⁴ SABATÉ, *Cerimònies fúnebres...*, p.18.

²⁵ *Ibid.*, pp.34-35.

²⁶ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.126r.

²⁷ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.127r.

²⁸ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.124v.

²⁹ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.124v.

Per acabar els preparatius de la catedral i el monument hi calia la lluminària. En aquest cas, s'aprofitaren els ciris sobrants encarregats per la festa del Corpus –el 22 de maig d'aquell any, segons el dietari del Consell³⁰– «a Johan Matheu, candeller de cera e ciutadà de Barchelona»: 40 ciris blancs amb senyals del municipi, a més de 36 ciris grans blancs, que es quedaren a la catedral en 36 bosses. Es necessitaren, però, 200 lliures i 5 onces de cera per fer 100 ciris negres expressament per l'enterrament, als quals van ser ennegrits i pintats amb els senyals de la ciutat. A més, es van comprar 127 lliures de cera per fer altres 50 ciris i 20 lliures de candeles «qui finiren per offerir en lo dit universari», per decorar el capell ardent s'utilitzaren 230 ciris.³¹

Generalment, un cop finalitzat l'aniversari, la ciutat es disposava a traslladar les despulles del difunt al seu lloc de descans definitiu, convocant una última processó on hi solien participar les diferents confraries, amb gran lluminària, i que anava des de la catedral fins el lloc on es cedia la custòdia del cos als monjos de Poblet³². En el cas del rei Martí, tot i la voluntat del monarca per a ésser dipositat al panteó real de Poblet, junt al seu pare, no fou fins l'any 1460 que les restes règies foren enviades al monestir, romanent fins aquell moment, enterrat a la catedral de Barcelona³³.

El Parlament i el conflicte successori

Observem, doncs, com Barcelona fou present en tots els passos cerimonials que anaren des de la preocupació per la malaltia del monarca, el trasllat de les despulles al municipi, els diversos rituals que es dugueren a terme al municipi, fins a l'enterrament al lloc destinat pel descans del rei difunt. Que la ciutat s'encarregués dels actes exequials, que tenien un elevat cost i que no suposaven cap rendibilitat aparent, es deu a la voluntat de fer evident el seu poder, ja que, durant la representació del funeral reial es distingia l'ofertent, i d'aquesta manera, es visualitzava el paper de capitalitat de Barcelona³⁴.

Per tant, contemplem com Barcelona manifesta una posició preferent en tots els esdeveniments, intentant predominar sobre les representacions dels diversos poders que conformaven el país. Aquesta actuació era d'absoluta importància pel municipi, fins i tot quan el rei no moria a la mateixa població i se l'havia de traslladar fins a Barcelona, o si al funeral no hi podia assistir el fill i successor del monarca. El govern municipal resolía que la capitalitat i preeminència que havia anat assumint no derivien simplement del fet que, des de 1291, els òbits reials havien sobrevingut a Barcelona, sinó que, tal i com assenyala Sabaté, les autoritats barcelonines interpretaven la preferència per la Ciutat Comtal com una de les característiques pròpies que definien i mantenien la vitalitat del municipi. És, per consegüent, un signe de la capitalitat de la ciutat barcelonina³⁵. Així doncs, resulta lògic

³⁰ DACB, vol. I, p.167.

³¹ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.121r.

³² DACB, vol. I, p.181.

³³ Josep David GARRIDO, *Vida i regnat de Martí I, l'últim rei del Casal de Barcelona*, Barcelona, Dalmau, 2010, p. 289.

³⁴ SABATÉ, *Cerimònies fúnebres...*, pp.73-74.

³⁵ A més, un altre element de la capitalitat de Barcelona es defineix clarament amb l'exigència d'acceptar oficialment la legislació de tot Catalunya formulada pels consellers de Barcelona, convertint-se en una tradició el fet de jurar-la a la ciutat. D'aquesta manera, el municipi es situa com a seu institucional que sobrepassa l'entorn propi immediat, anant més enllà del poder socioeconòmic de la ciutat cap a un reconeixement polític. Són nombrosos els exemples de l'exercici de capitalitat per part de Barcelona durant el segle XV, com es fa palès durant els primers mesos de l'Interregne. Essent el comte d'Urgell el candidat amb més pes en aquells moments, els consellers de la ciutat envien immediatament un representant de la Diputació i un del Consell per trobar-se amb ell. SABATÉ, *Lo senyor Rei...*, p.185.

que d'acord amb de la seva posició com a capital, Barcelona s'ocupés de les exèquies del monarca finat i dels seus assumptes, tot i que aquesta última qüestió es complicà força en el cas de Martí l'Humà.

Com és ben sabut, el problema successori es plantejà a partir del fet que Martí el Jove no tenia fills legítims, per bé que el rei va intentar, durant les últimes setmanes abans de perir, ratificar el seu nét bastard, Frederic, com a successor al tro, assessorat per una comissió de juristes. Calia, tanmateix, la legitimació del papa Benet XIII per corroborar-ho oficialment, però això no va arribar a ocórrer. A més, el monarca havia nomenat al comte d'Urgell, -casat amb la germana del sobirà-, lloctinent i governador general dels regnes, posició que habitualment ocupaven els hereus a la corona. Tot i que, en cap moment el rei el va declarar com a successor, Jaume d'Urgell veia els seus càrrecs com un reconeixement implícit del seu dret a la successió, però en canvi tenia molts enemics entre les autoritats aragoneses i la disconformitat d'alguns prohoms catalans, com ara, Ferrer de Gualbes, o el governador general del Principat, Guerau Alamany de Cervelló. Gualbes encapçalà una comissió derivada de les Corts Catalanes, amb l'objectiu d'exigir al rei moribund que deixés constància de la forma en què havia de ser escollit el seu successor: havia de ser el candidat més idoni, la candidatura més justa. No obstant, a falta d'una candidatura suficientment forta, s'obrí un període d'interregne que acabà amb la proclamació del nebot del rei, Ferran d'Antequera, com a nou monarca, clausurat el Compromís de Casp el 1412³⁶.

Arribar a aquest desenllaç, emperò, no fou un camí fàcil, ja que, durant els dos anys previs tingué lloc una gravíssima crisi plena de tensions polítiques i, fins i tot, bèl·liques, quan les tropes castellanes entraren als regnes de València i d'Aragó com a represàlia per l'assassinat de l'arquebisbe de Saragossa³⁷. Les autoritats del Principat, mentrestant, disposaren un govern provisional amb un Parlament que anà de Montblanc a Barcelona, per finalment establir-se a Tortosa, a mitjans del 1411, on es van presentar les candidatures del comte d'Urgell i la del duc de Calàbria³⁸.

Un cop efectuades les exèquies, els consellers es van posar immediatament a deliberar sobre la qüestió successòria. En pocs dies van ser capaços d'organitzar i enviar en una missatgeria al síndic Francesc Burguès³⁹, juntament dos altres càrrecs, Marc Turell, i Bonanat Pere, per parlar amb el governador general, Jaume d'Urgell, després d'haver assistit a «l'ajust de prelats, barons, cavallers a hòmens de paratge e Síndichs de Ciutats e viles reials del Principat de Cathalunya qui·s debia ésser a Cervera e après al Comte d'Urgell»⁴⁰. L'objectiu de la missatgeria era intentar convèncer al comte perquè no és valgués del càrrec i utilitzés la força de les armes. Tot i que no ens consta la data concreta, a través del pagament que se li fa a Burguès, sabem que aquest "ajust" es va portar a terme uns dies abans del 30 d'agost, és a dir, els dies previs a la convocatòria de Parlament català que havia fet el governador de Catalunya, Guerau Alamany de Cerveró. El dia 22 de juliol, el governador proclamà que es faria el dia 31 d'agost a la població de Montblanc, potser intentant guanyar temps per aconseguir que Benet XIII legitimés a Frederic, cosa que no acabaria succeint, més enllà de la seva legitimació com hereu de l'illa de Sicília.

Els representants barcelonins escollits pel Consell a la sessió del 23 d'agost, per anar al Parlament de Montblanc foren els síndics Marc Turell, Guillem Oliver, Francesc Bur-

³⁶ Flocel SABATÉ I CURULL, «Per què hi va haver un Compromís de Casp?», a Ricard BELLVESER (coord.), *Els valencians en el Compromís de Casp i en el Cisma d'Occident*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2003, pp.45-119.

³⁷ Ferran SOLDEVILA, *El compromís de Casp*, Barcelona, Dalmau, 1995, p.75.

³⁸ Beatriz CANELLAS ANOZ, «Actas de los Parlamentos de Catalunya y Aragón tres la muerte de Martín el Humana y del Compromiso de Caspe y elección de Fernando de Antequera», a *La Corona de Aragón en el centro de su historia*, Zaragoza, Gobierno de Aragón, 2010, p15.

³⁹ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.90r.

⁴⁰ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.122v.

gués, Joan Fivaller i Bonanat Pere, i se'ls avançaren 357 lliures i 10 sous a repartir entre tots ells «per acraïment d'açò que serà degut als dits síndichs e a l'escrivà qui va ab ells per rahó de la missatgeria a la qual són estats elets per lo Consell de Cent Jurats de la dita Ciutat»⁴¹.

Tot i que inicialment foren convocats a Montblanc, l'assemblea no va començar de fet fins que el Parlament fou traslladat a Barcelona, el 25 de setembre. Sobre les jornades parlamentàries anteriors, només ens consta una notícia continguda en un quadern de dotze pàgines amb l'acta de les sessions dels dies 6 i 10 de setembre. Durant aquesta última sessió, davant un brot de pesta que va afectar de forma inesperada a la vila de Montblanc, es pactà com a nova seu per a les deliberacions, la ciutat de Barcelona⁴².

D'aquell 10 de setembre és el pagament de 137 lliures i 10 sous, d'una altra missatgeria que, paral·lelament, Barcelona envià, «primerament al Sant Pare, e après al Comte d'Urgell, e après en Aragó, sobre diverses afers molt ponderosos e urgents, tocants granment la cosa pública, no solament d'aquesta Ciutat mas encara del Principat de Catalunya e de tots los regnes e terres d'Aragó»⁴³. En aquesta ocasió, foren enviats Ramon Fivaller i Miquel Roure, en una missió que durà diverses setmanes, i on Roure trobà la mort al seu pas per la ciutat de Tarragona. Per substituir-lo, s'escollí al ciutadà Pere de Santcliment.

Traslladat el Parlament, començà la primera sessió, com dèiem, el 25 de setembre al Palau Reial Major. Com que el governador no hi va arribar a temps, es decidí posposar l'inici de la reunió fins el dia 30 al matí, tot i les protestes de l'arquebisbe de Tarragona⁴⁴. Pocs dies després, el 6 d'octubre, s'envià a Pere de Santcliment a reunir-se amb Ramon Fivaller per la raó suara mencionada, amb una bona remuneració per realitzar aquesta substitució: 165 lliures⁴⁵. Més endavant, al desembre, veiem com aquests dos personatges es trobaven a Saragossa i, potser per cobrir les seves necessitats, el mercader Pere de Casaldaguila els proporcionà 150 lliures, que el comerciant cobrà de Barcelona enviant una lletra de canvi al municipi⁴⁶.

Durant la sessió del 20 d'octubre de 1410, s'escollí una comissió de dotze representants catalans que havien de ser enviats als regnes d'Aragó i València. A més, donat que la minoria francòfila del braç militar obstruïa el normal desenvolupament del Parlament, també s'exhortà a què s'imposés una treva entre els parlamentaris⁴⁷.

Per tant, tal i com ens mostra el llibre de Clavaria d'aquell any, el Parlament barceloní es va anar desenvolupant a poc a poc i el municipi es preparà per rebre l'esdeveniment. En aquest sentit, la ciutat no només es va preocupar per enviar missatgeries, sinó que veiem com el govern municipal també extremà la vigilància, ordenant a l'escrivà de les obres de la Ciutat, Pere çà Vila, que distribuís guardes diürnes i nocturnes a dins i fora de la muralla⁴⁸. Es prestà especial atenció a les portes i zones vulnerables de la muralla de la ciutat, sobretot preocupant-se per l'esperó de Sant Daniel, on s'hi construí una palissada⁴⁹. A més a més, descobrim un encàrrec força singular: el Consell va fer cridar a diferents escrivans de prestigi de la ciutat per a que realitzessin uns quaderns on hi constessin totes les persones

⁴¹ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.90r.

⁴² CANELLAS, «Actas de los Parlamentos...»p.18.

⁴³ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.90v.

⁴⁴ CANELLAS, «Actas de los Parlamentos...»p.18.

⁴⁵ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.90v.

⁴⁶ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.91v.

⁴⁷ CANELLAS, «Actas de los Parlamentos...», p.19.

⁴⁸ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f. 129v, 133v, 141v, 148v, 149r i 154r.

⁴⁹ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f. 87r i 87v. La construcció d'aquesta palissada no consta a l'apartat d'obres de la muralla, per tant, no es tractaria de cap reparació habitual ni part permanent d'aquesta.

que vivien als quatre barris de la població, i els organitzessin en «cinquantenes e deenes»⁵⁰. D'altra banda, també s'entreveu una predisposició una lleugerament més agressiva del que ja era habitual en el municipi a l'hora d'aconseguir proveïment per a la ciutat, probablement per assegurar-ne el màxim possible, per si es donés el cas que esclatés algun conflicte. En aquest sentit, trobem al manuscrit diverses referències a la confiscació d'embarcacions. Si bé aquest mecanisme va ser un dels més emprats a Barcelona per aconseguir carregaments de gra i així augmentar el seu subministrament municipal, de les vuit entrades que consten al document, dues datades a la tardor del 1410 són molt significatives. Aquestes transmeten la sensació que el Consell sentia un cert neguit, tant per aconseguir el màxim possible d'aprovisionament a través de les confiscacions i sense tenir en compte la seva procedència, com per saber si les naus que s'aproximaven a la costa barcelonina eren enemigues⁵¹. Finalment, però, es va decidir escollir una nova seu pel Parlament català a un emplaçament més proper a les assemblees valenciana i aragonesa, traslladant-lo així, a Tortosa a finals de l'estiu de 1411⁵².

Troblem, doncs, una ciutat atrafegada amb els preparatius del Parlament i la seguretat de totes «les persones qui habiten» a Barcelona⁵³. Alhora, es van continuar enviant missatgeries i gran quantitat de correus arreu del municipi; el correu oficial, Bertran de Tamarit, passà diversos dies fora de Barcelona en diferents ocasions «per afers d'aquella» i l'hagueren de remunerar cada vegada «per algunes quantitats que ha pagades e bestretes a diverses coses»⁵⁴. En un altre compte, el ciutadà i mercader, Francesc ça Tria, realitzà tasques «com a missatger d'aquesta Ciutat feu a la ciutat de Tortosa per parlar ab los procuradors d'aquella sobre alguns afers assants pondorosos tocants lo ben avenir d'aquesta Ciutat e del Principat de Cathalunya e encara de tots los regnes e terres sotsmeses a la Corona reial d'Aragó»⁵⁵.

A dins de la Casa del Consell, mentrestant, l'activitat no era menys frenètica. Els consellers treballaven i es reunien de dia, però també de nit: en una entrada del nostre manuscrit veiem com el Consell envià a un dels seus verguers, Miquel Pere, a comprar a l'especier Francesc Codina, per 2 lliures i 19 sous, «VIII tortes de cera qui pesaren XXXIII lliures e miga i II lliures de candelas de cera, que Miquel Pere ha comprades [...] per servei de la Casa del Consell de la dita Ciutat, per cremar denits com los dits consellers, aturen en la Casa del Consell per alguns afers denits»⁵⁶. Però no només els consellers van veure afectades les seves hores de son, ja que necessitaven personal per registrar les decisions que s'anaven acordant. Va ser el cas de Bartomeu Dosa, «escrivent en la escrivania del Consell», que rebé 13 lliures i 15 sous «en paga e remuneració de molts extraordinaris treballs que per diverses afers de la dita Ciutat en l'any present ha sofferts també de dies com de nits espexant ab gran diligència los dits afers a instància dels dits honorables consellers»⁵⁷. I no és l'únic que sembla féu hores extres, també reberen un salari especial, per un costat, dos altres escrivents de la escrivania del Consell i notaris, Bartomeu Vidal i Antoni Lorenc⁵⁸. Ambdós cobraren 27 lliures i 10 sous «en remuneració de molts treballs extraordinaris que ha[n] sostenguts en l'any present»⁵⁹. Per l'altre, el Consell retribuï amb 3 lliures i 6 sous a l'antic escrivà de la escrivania reial, Salvador Vila, «en remuneració de molts e diverses treballs que ell ha sostenguts, axí en registrar en la dita escrivania del dit senyor Rey, diverses provisions fahents per la dita Ciutat com encara en escriure e continuar diverses actes fahents per la dita Ciutat»⁶⁰.

⁵⁰ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f. 130v. Se'ls ordenà d'aquesta manera, que era la forma d'organització de la població més usual, ja que s'utilitzava tant pel sometent com pels moments en què a la ciutat calia fer prestacions de serveis personals en benefici de la comunitat, en concret, la participació en la host veïnal o els serveis de vigilància requerits en el marc de conjuntures bèl·liques. Pere VERDÉS PIJUAN, «Les finances del Clavari. Abast, límits i funcionament (Cervera, 1442)», *Anuario de Estudios Medievales*, 29 (1999), pp.1151-1152.

⁵¹ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.100v i 101r.

⁵² CANELLAS, «Actas de los Parlamentos...», p. 24.

⁵³ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.130v.

⁵⁴ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.126v, 127r, 132r, 137r i 150v.

⁵⁵ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.133v.

⁵⁶ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.151v.

⁵⁷ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.140r.

⁵⁸ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.152v.

⁵⁹ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.139v.

⁶⁰ AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.152r.

Conclusions

De moment no és possible precisar gaire més sobre aquest episodi històric, més enllà de l'impacte que van tenir els diversos esdeveniments per al govern municipal i la vida a la població de Barcelona. La mort del monarca i les mobilitzacions que el Consell dugué a terme durant els mesos posteriors a la defunció, va alterar la quotidianitat tant de la institució com de la pròpia ciutat i els seus habitants, a banda del cost que van suposar els preparatius per al municipi. Una inversió que és difícil de valorar, perquè no es redueix simplement a la suma de diners que serviren per sufragar les exèquies i el Parlament, sinó que va més enllà, endinsant-se en aspectes menys quantificables com inversió i reciprocitat, en un sentit de “capital simbòlic”⁶¹. És per això que a Barcelona es realitzaven tant el funeral reial com les cerimònies fúnebres municipals; també és la raó del simbolisme pel qual els consellers que eren enviats com a missatgers utilitzaven robes més tosques i aspres, per així representar el dolor de la capital per la mort del seu monarca davant dels “altres”, mentre que els que es quedaven a la ciutat, si bé continuaven portant rigorós dol, es van fer folrar els vestits amb teixits suaus; i també és el motiu pel qual Barcelona reuní el Parlament immediatament després de que arribi la notícia de que hi havia un brot de pesta a Montblanc, tot i les queixes de la baixa noblesa.

Barcelona havia de fer el seu paper de capital o, dit d'una altra manera, tenia el deure d'estar al capdavant dels debats i resolucions sobre els «affers molt ponderosos e urgents tocants granments la cosa pública»⁶². No obstant això, ocupar la capitalitat era un arma de doble tall, ja que, si per una banda la ciutat havia anat adquirint privilegis, concessions excepcionals i una gran influència dins i fora del Principat durant els anys d'estabilitat, per l'altra, quan el sobirà moria, i sobretot, quan ho feia sense descendència, la capital es situava al punt de mira, tant per bé com per mal, de la dinàmica política. És per aquest motiu que s'intueix un posicionament defensiu per part de Barcelona: garantir la seguretat de les viles i ciutats reials era una actitud normal en circumstàncies com aquella, però, a través de la nostra font és possible observar com el municipi barceloní extremà la vigilància, amb guardes a dins i fora de la muralla, una palissada a la zona més vulnerable d'aquesta i la mobilització dels seus habitants en «cinquantenes e deenes». A més, s'entreveu una predisposició una mica més agressiva del que ja era habitual a l'hora d'aconseguir proveïment per a la ciutat, probablement per assegurar-ne el màxim possible en cas, com dèiem, de que esclatés algun conflicte.

Es constata, per tant, un cert canvi en el ritme del conjunt de la població, que afectà sobretot a les autoritats públiques, les quals no només havien d'esmerçar diners complementaris del fons municipal, sinó que veiem com havien d'esforçar-se en fer preparatius, enviar solemnes missatgeries per tota la Corona i reunir-se al Consell per prendre decisions, fins i tot de nit, tal i com hem vist amb el encàrrec especial de cera per espelmes per quan s'allargaven les sessions. Quan la situació es tornà encara una mica més tensa amb els preparatius i l'inici del Parlament català, no només els consellers anaren atrafegats fent missatgeries i reunint-se amb els altres magistrats del Principat i de tota la Corona, sinó que tota la població es va veure afectada d'una o altra manera. Tot plegat significaria una important molèstia pels ciutadans i habitants de Barcelona, que veien com tothom era sotmès a control, sobretot si es pretenia sortir o entrar a la ciutat. En aquest sentit, l'es-

⁶¹ Miguel Raufast ho defineix molt bé en el seu treball sobre l'entrada de Martí el Jove a Barcelona el 1405: “[la fiscalidad] aparece inscrita dentro de dinámicas más amplias y, al mismo tiempo, menos cuantificables o, incluso, definibles, en las que conceptos como ‘inversión’ y reciprocidad, y hasta ‘capital simbólico’ pueden llegar a jugar un papel decisivo.” Miguel RAUFAST, *La entrada real de Martín el Joven, rey de Sicilia, en Barcelona (1405): solemnidad, economía y conflicto*, *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 27 (2007).p.90.

⁶² AHCB, *Clavaria*, 1B.XI-34, f.90v.

tat d'excepció també es reflecteix en exemples de notícies sobre situacions particulars que afectaren als habitants de Barcelona, com la del peller Pochasanch. El dos funerals realitzats a la capital, tot i que és poc probable que paralitzessin el municipi durant gairebé un mes – recordem que les exèquies que li dedicà Barcelona al rei es porta a terme 28 dies després de la seva mort-, certament degueren afectar la població, que va haver d'aturar les seves activitats durant les processons i cerimònies.

En definitiva, l'estudi d'una font fiscal com és un llibre de Clavaria, analitzat no només des del punt de vista econòmic, serveix per aportar dades que contribueixin a entendre millor les relacions entre el Consell de Cent i la monarquia, per una banda, i per l'altra, el posicionament polític del municipi i el funcionament del seu òrgan de poder. En el cas del regnat de Martí l'Humà, aquest manuscrit es pot considerar una font inèdita que completa tota aquella bibliografia que, per un costat, ens parla de la vida del monarca, i per l'altre directament passa a les greus conseqüències d'una defunció sense hereu directe, sense parar-se a reconstruir, fins allà on sigui possible, aspectes que han passat desapercibuts com les exèquies o la realització material del Parlament català.